

Дмитро ВЕДЕНЄВ,
доктор історичних наук,
професор Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв;
Дмитро БУДКОВ,
кандидат історичних наук,
директор Українського центру
міжнародної освіти

Анотація. У статті на основі архівних фондів зовнішньополітичних відомств та інших державних установ України, мемуарної літератури досліджується становлення міжнародно-інформаційної діяльності Української Народної Республіки доби Центральної Ради та Української Держави гетьмана П.Скоропадського як одного із провідних напрямів утвердження у світі новопосталої національної державності у перший рік її розбудови (1917–1918). Розглядаються історичні й зовнішньополітичні чинники, які визначали необхідність енергійної пропаганди й контрпропаганди за кордоном, організаційно-функціональна структура підрозділів МЗС, які спеціалізувалися на інформаційній роботі, пропагандистська діяльність дипломатичних представництв України, оформлення комплексу форм і методів міжнародного інформування. Висвітлюються окремі гострі акції зовнішнього інформаційного забезпечення захисту державних інтересів України.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Центральна Рада, П. Скоропадський, українська державність

ПЕРШИЙ РІК МІЖНАРОДНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО ВІДОМСТВА УКРАЇНИ (грудень 1917 – грудень 1918 рр.)

Розвиток міжнародно-інформаційної діяльності став закономірним наслідком відродження суверенної Української держави під час національно-демократичної революції та державотворчих пошуків 1917 – початку 1920-х років, важливою складовою самостійної зовнішньої політики.

Тривалий бездержавний період існування територіально розчленованих українських земель, майже повна непоінформованість зарубіжного світу про особливості історичного розвитку українського етносу, пріоритетні завдання дипломатичних зусиль та особливості міжнародного становища тогочасної Української держави обумовили такі провідні завдання міжнародного інформування:

- 1) пропаганда за кордоном державницьких традицій і прав українського народу, його духовно-культурних надбань;
- 2) інформування зарубіжних урядів, політичних кіл та громадськості щодо спрямування України у сфері міжнародних відносин;
- 3) поширення за кордоном відомостей про становище в Україні, процес національного державотворення;
- 4) здобуття за кордоном легітимним шляхом відповідної інформації, опрацювання й аналіз для подальшого доведення її до вищих органів влади та управління, власних іноземних представництв;
- 5) поширення міжнародної інформації серед українського народу;
- 6) протидія підривній пропаганді ворожих Україні держав і політичних рухів;
- 7) посилення інформаційно-культурна допомога українцям у діаспорі чи на етнічних територіях, окупованих іноземними державами;
- 8) підтримка серед зарубіжних державно-політичних кіл, за умов поразки визвольних змагань, тези про необхідність і правомірність відновлення незалежності та територіальної цілісності України.

З організаційного погляду, заходів із міжнародного інформування вживали насамперед відповідні органи та підрозділи відомств іноземних зносин. Уже в перший рік функціонування дипломатичного відомства України (у період Центральної Ради УНР та Української Держави гетьмана Павла Скоропадського) було започатковано зовнішньополітичну пропаганду та відповідну інфраструктуру відомства зовнішніх зносин, яку буде розглянуто в нашій статті.

Перші ж місяці існування України як автономної частини Російської держави та самостійного державного утворення від 22 січня 1918 року ознаменувалися започаткуванням зовнішньополітичної пропаганди та її організаційних структур. Міжнародно-інформаційні зусилля молоді української державності спрямовували на пропаганду серед іноземної громадськості невід'ємного права своєї держави на незалежне існування, розповсюдження правдивих відомостей про хід вітчизняного державотворення, збройну боротьбу проти іноземного втручання, про історичне минуле й національно-культурні досягнення українського народу.

Особливістю рубежу 1917–1918 рр. було розгортання самостійної міжнародної активності УНР, котра за IV Універсалом Центральної Ради від 22 січня 1918 року стала повністю незалежною державою. Зовнішньополітична діяльність республіки вимагала й ефективного інформаційного забезпечення, адже нова держава, за словами першого керівника відомства зовнішніх зносин України О. Шульгина, зіткнулася з «повною необізнаністю в українських справах світової дипломатії»¹.

Створене в грудні 1917 року міжнародне відомство УНР — Генеральний Секретаріат міжнародних справ (із 29 січня 1918 р. — Міністерство закордонних справ УНР) — розпочало формування власних підрозділів із роботи в галузі інформування й пропаганди за кордоном, постачання міжнародною інформацією МЗС та уряду республіки. У структурі центрального апарату МЗС функцію організації інформаційної роботи мав виконувати архівно-літературний відділ департаменту (основного робочого органу) відомства. До його складу входили три діловодства (сектори), які відали, крім інформаційної роботи, архівом і бібліотекою міністерства².

Архівно-літературний відділ збирав інформацію для службового використання в поточній роботі МЗС. Джерелами були іноземна преса, повідомлення представництв УНР за кордоном, матеріали перехоплених Київською радіостанцією повідомлень російських і європейських радіостанцій. Цей самий підрозділ опрацьовував українську пресу з метою накопичення відомостей для подальшого поширення за кордоном³.

Другим провідним напрямом роботи відділу була видавнича діяльність, спрямована на закордонного читача. Готували до публікації іноземними мовами

документальні видання з історії української революції та сучасного становища в Україні. Так, відділ підготував до друку французькою мовою збірник документів з архіву Центральної Ради, який охоплював період із 9 березня 1917 року до 22 січня 1918-го. До видання увійшли документи про стосунки Центральної Ради з російським Тимчасовим урядом та керівництвом радянської Росії, резолюції українських військових і селянських з'їздів, документи Генерального Секретаріату УНР, ноти республіки іноземним державам, універсали Центральної Ради⁴.

Для розповсюдження за кордоном співробітники відділу перекладали іноземними мовами статті й виступи членів Центральної Ради, а також літературу українознавчого змісту. Було, наприклад, перекладено книгу «Українське питання», у якій вміщено відомості про українську мову, історію України, культуру й етнографію українського народу⁵.

Збільшення обсягу внутрішньої діяльності МЗС, створення постійного дипломатичного представництва УНР за кордоном призвело до необхідності вдосконалення організації та розширення компетенції інформаційного підрозділу зовнішньополітичного відомства. Співробітники МЗС УНР підготували проект створення департаменту преси при міністерстві. Згідно з проектом основними функціями департаменту мало бути інформування МЗС та української преси про ставлення до України іноземних держав, надання дипломатичним представництвам республіки інформаційних матеріалів для поширення за кордоном, видання іноземними мовами інформаційних і літературних матеріалів про Україну⁶.

Для виконання функціональних обов'язків департамент мав обробляти українську й іноземну пресу, контактувати з інформаційними підрозділами інших відомств, видавати літературу, готувати статті для української та іноземної преси. За проектом до складу департаменту входили директор, два віце-директори (один відав редакційно-видавничими справами, а другий — пресою) та три відділи: загальний, архівно-бібліотечний і редакційно-видавничий.

У департаменті мала працювати група референтів іноземної та української преси: по одному референту з німецької, австрійської та західнослов'янської, французької й південноєвропейської, англійської, американської, північноєвропейської преси, із періодичних видань держав, які було утворено на місці Російської імперії, преси УНР і Галичини, а також держав Сходу. Судячи з документів, проект створення спеціалізованого пресово-інформаційного органу в центральному апараті МЗС УНР не було реалізовано.

Зрозуміло, що ефективність інформаційного забезпечення зовнішньої політики УНР багато в чому залежала від наявності відповідних закордонних закладів. Першу спробу створити інформаційний осередок за межами України було здійснено й на межі 1917–1918 рр. 27 грудня 1917 року уряд УНР відрядив за кордон співробітника міжнародного відомства Ю. Гасенка. До його компетенції було віднесено проведення підготовчої роботи з формування закордонного представництва республіки. Як доповів 23 березня 1918 року голові Ради Міністрів сам Ю. Гасенко, він створив у Швейцарії Закордонний заклад УНР. Цю інституцію, зазначав емісар УНР, у потрібний момент можна було б перетворити на три окремих заклади: дипломатичний, консульський та інформаційний (прес-бюро). На думку Ю. Гасенка, інформаційний заклад мав би свій центральний орган у Швейцарії, а його філії доцільно було б запровадити в таких центрах зарубіжжя, як Відень, Берлін, Париж, Лондон, Нью-Йорк, Стокгольм, Константинополь, Рим, Токіо, Пекін, Мадрид, Каїр.

Співробітники Закордонного закладу вже тоді провели солідний обсяг міжнародно-інформаційної роботи: «поставлено на широку ногу пропаганду в пресі всього світу справ України», іноземна преса надрукувала декілька сотень публікацій щодо становища в УНР. Одночасно із закордонних джерел було зібрано «надзвичайно важливі відомості» для майбутніх українських дипломатичних місій у Європі⁷.

Важливим закордонним осередком поширення інформації про Україну стала делегація УНР на переговорах у Бресті. До неї апарат МЗС надсилав із Києва інформаційні бюлетені, укладені за матеріалами преси республіки для подальшого поширення в європейських країнах⁸.

Навесні 1918 року, згідно з положенням Брестської мирної угоди між УНР та країнами Четвертого союзу, було відкрито посольства України в Німеччині, Австро-Угорщині, Болгарії й Туреччині. Нормування закордонного представництва стало важливою організаційно-політичною передумовою для активізації пропаганди за кордоном і забезпечення українського уряду міжнародною інформацією. Проте інформаційно-пропагандистська робота посольств УНР перебувала лише в зародковому стані. На її ефективності негативно позначилися несприятливі умови відносин між дипзакладами й урядом республіки. Посольствам бракувало конкретних директив із Центру та інформаційного матеріалу про становище в Україні.

Як шлося в доповіді посла УНР в Австрії А. Яковлева, представництво, незважаючи на попередню домовленість із прес-бюро Центральної Ради, майже не отримувало української преси. «Без часописів, повідомляв посол, почуваю себе зовсім одрізаним від України і не маю жодних інформацій». Навіть щоб отримати таку вкрай важливу інформацію, як хід ратифікації Україною Брестської мирної угоди, А. Яковлев був змушений їздити до берлінського посольства УНР⁹.

МЗС налагоджувало співпрацю з осередком міжнародного інформування, котрий функціонував у структурі Міністерства Генерального писаря УНР. У складі прес-бюро департаменту державного видавництва цього відомства існував відділ закордонних інформацій. Головним завданням відділу була підготовка до друку «Вісника закордонної преси». «Вісник» був інформаційним бюлетенем, який укладали на підставі повідомлень зарубіжних періодичних видань і розповсюджували серед зацікавлених державних інституцій республіки. Загалом до 29 квітня 1918 року вийшов 31 номер бюлетеня. Структурно «Вісник» було поділено на політичну й економічну частини. Матеріали бюлетеня висвітлювали події політичного, соціально-економічного життя зарубіжних країн, хід бойових дій на фронтах світової війни, повідомляли про ставлення іноземних держав до України¹⁰.

Інформація для «Вісника» мала надходити й від зарубіжних засобів масової інформації безпосередньо. 9 квітня 1918 року департамент державної преси (або державного видавництва, зустрічаються обидві назви відомства) Генерального писаря УНР звернувся з проханням до МЗС поставити своїм представникам за кордоном завдання: одразу ж після акредитації надсилати до департаменту перелік усіх провідних періодичних видань країни перебування, що висвітлюють сфери політики, економіки, культури, військових справ. Водночас департамент волів установити з цими виданнями пряме співробітництво щодо інформаційних справ¹¹.

За доби Центральної Ради розпочалася робота зі створення загальнодержавного інформаційного органу. У наказі міністра пошт і телеграфів УНР Штефана від 16 березня 1918 року повідомлялося, що в Києві незабаром розпочне діяльність Українське державне телеграфне агентство (УТА). УТА було заплановано наділити функціями єдиного органу внутрішньополітичної та міжнародної пропаганди. Філії УТА мали розташовувати як в Україні, так і за її межами¹².

Отже, перші прояви міжнародного інформування в Україні стали закономірним наслідком відродження національної державності та її виходу на зовнішньополітичний терен. За часів Центральної Ради УНР намігалися такі структурні компоненти системи міжнародного інформування, як керівні підрозділи в центральному апараті Міністерства закордонних справ, інформаційна діяльність закордонних представництв, видання органів преси, спеціалізованих на міжнародній інформації. Було започатковано й перше загальнодержавне інформаційне агентство — УТА.

Поступово налагоджували забезпечення міжнародною інформацією вищих державних органів республіки та зарубіжних політичних і громадських кіл відомостями про Україну. Становлення міжнародно-інформаційної системи за Центральної Ради відбувалось у надзвичайно складних внутрішніх і міжнародних умовах: збройне протистояння з радянською Росією, нерівноправне ставлення до УНР її основних зовнішніх партнерів (Німеччини й Австро-Угорщини), нестача коштів та кваліфікованих кадрів тощо. Усе це, безперечно, гальмувало нормальний розвиток міжнародно-інформаційних зв'язків України. Однак саме під час існування Центральної Ради було започатковано низку перспективних напрямів подальшого розвитку зовнішньополітичної пропаганди України.

Справу розгортання міжнародно-інформаційної роботи було продовжено й за доби Української Держави гетьмана П. Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.), що увійшла в історію вітчизняного державотворення як надзвичайно плідний період. Попри суперечливі оцінки Гетьманату з боку сучасників та істориків України, важко не помітити, який великий державотворчий потенціал намагалася реалізувати адміністрація «останнього гетьмана». За часів Української Держави зроблено помітні кроки в розбудові державного апарату, значного піднесення набула справа розвитку української культури, науки, освіти, засобів масової інформації, відбулася серйозна активізація міжнародних контактів України.

На терені зовнішньої політики Гетьманату доводилося вирішувати важливі проблеми міжнародного існування України, а саме взаємин із країнами Четвертого блоку й ратифікації Брестської мирної угоди; проводити мирні переговори з радянською Росією, поліпшувати стосунки з державами Антанти; вирішувати територіальні проблеми з Румунією та Доном, урегульовувати проблеми Криму тощо. Значно розширилася мережа дипломатичних і консульських установ України за кордоном.

Інтенсифікація зовнішньополітичної активності гетьманату настійно вимагала подальшого розвитку міжнародного інформування й пропаганди. Основними завданнями було розповсюдження за кордоном правдивих відомостей про наміри України на міжнародній арені, про її внутрішньополітичне та соціально-економічне становище, збір та обробка інформації, на підставі якої уряд і Міністерство закордонних справ мали приймати адекватні рішення у сфері міждержавних взаємин.

Як і за часів Центральної Ради УНР, функції провідного органу з міжнародної пропаганди зберігало відомство міжнародних зносин України — Міністерство закордонних справ, на чолі якого, незабаром після приходу до влади гетьмана, став відомий український історик і громадський діяч Д. Дорошенко.

Обов'язки з керівництва поточною інформаційною роботою в структурі МЗС було покладено на такі підрозділи, як відділ преси канцелярії міністра та літературно-архівний відділ. Відділ преси (12 співробітників за штатом) видав поштарним шляхом інформації закордонним установам МЗС, збором, обробкою та передачею іншим державним установам України міжнародних відомостей, а також офіційним спростуванням неправдивої інформації щодо зовнішньополітичних акцій Української Держави¹³.

Літературно-архівний відділ опікувався збереженням службової документації та бібліотекою МЗС, підготовкою та виданням іноземними мовами документів зовнішньої політики України. Співробітники цього підрозділу готували для керівництва відомства бюлетень іноземної преси¹⁴.

Інформаційні підрозділи МЗС контактували з пресовими органами інших державних структур України. Так, вони регулярно надсилали відомості про діяльність дипломатичних і консульських закладів за кордоном до редакції «Державного Вісника», який видавав департамент преси Державної канцелярії Української Держави¹⁵.

Головне навантаження міжнародно-інформаційної роботи по лінії МЗС припадало на закордонні установи, відомства, насамперед ідеться про посольства й дипломатичні місії. Зауважимо, що за часів Гетьманату, крім уже існуючих представництв у державах Четверного блоку, запроваджували цілу низку нових: на Дону й Кубані, у Фінляндії, скандинавських країнах, Швейцарії. Відкрили й декілька десятків консульських закладів. Усе це створювало необхідні організаційно-політичні засади для розповсюдження інформації в інтересах Гетьманату безпосередньо серед закордонних державних і громадських кіл.

Активно займався поширенням відомостей про Україну посол у Відні, знаний історик і політолог В. Липинський. Збережено щоденник роботи посла, який вівся у представництві. Він свідчить, що прибувши 1 липня 1918 року до столиці Австро-Угорщини, В. Липинський встиг уже до 6 липня включно дати інтерв'ю кореспонденту газети «Нойе Фрай Прес», провести інформаційні бесіди з головою української фракції в австрійському парламенті Є. Петрушевичем та депутатами фракції М. Васильком і професором Р. Смаль-Стоцьким, зустрітися з польським письменником Л. Кульчицьким¹⁶. Наполеглива інформаційна праця українського посла мала особливо важливе значення за умов, коли преса Австро-Угорщини, яка відмовилася виконувати положення Брестської угоди про створення автономного українського коронного краю в Галичині й узагалі не визнавала Україну рівноправним політичним партнером, розгорнула масову пропагандистську кампанію проти Української Держави¹⁷.

Здійснення інформаційної роботи за кордоном суттєво ускладнювали скрутні умови відносин між диппредставництвами й Центром. Посольства постійно відчували гострий брак директив та інформаційного матеріалу. «Найгострішим питанням існування посольства, — повідомляв у жовтні 1918 року до МЗС посол у Відні, — є відсутність у посольстві відомостей від Міністерства, як із питань закордонної політики, так і по всьому, що відбувається всередині держави. У цьому відношенні посольство існувало до того часу майже в цілковитому незнанні того, що діється... повідомлення мали до цього часу і зараз мають чисто випадковий характер»¹⁸.

Незадовільний стан інформування українських дипломатичних закладів загрожував погіршенню міжнародного реноме Української Держави. Так, 30 липня 1918 року в Києві було вбито головнокомандувача німецьких військ в Україні фельдмаршала Айхгорна. У пресі було повідомлено, що відповідальність за цю акцію взяли на себе російські ліві есери. Проте посол України в Німеччині барон Ф. Штейнгель в інтерв'ю німецькій газеті «Фосіше Цайтунг» заявив, що замах на Айхгорна — справа рук українських «лівих» опозиціонерів.

Зрозуміло, що така заява, причиною якої була елементарна непоінформованість посла, могла погіршити ставлення до України з боку політичних і суспільних сил Німеччини — одного з провідних міжнародних партнерів Гетьманату. МЗС був змушений оголосити догану послу в Берліні. Враховуючи цю критику, Ф. Штейнгель просив міністерство щоденно сповіщати його про ситуацію в Україні, надсилати посольству всі газети політичних партій, які виходили українською та польською мовами¹⁹.

Особливого розгляду заслуговує інформаційна робота представництва України на Кубані. Цей регіон, у якому формувалася власна державність, посідав неабияке місце в зовнішньополітичній стратегії Гетьманату. За словами Д. Дорошенка, гетьман розглядав Кубань як край, котрий раніше чи пізніше має бути прилучений до України — або як автономія, або на федеративних засадах. На Кубані проживала велика українська діаспора, тож Українська Держава, за свідченням голови МЗС Гетьманату, морально та матеріально підтримувала на Кубані агітацію за злуку з Україною²⁰.

Крім того, підвищену увагу Гетьманату до Кубані спричинила та обставина, що російський «білий рух», який виступав за відновлення «єдиної та неподіль-

ної Росії», розглядав регіон як важливий плацдарм у майбутній агресії проти України, уживав жорстких заходів щодо придушення українського національного руху на Північному Кавказі. «Білі» органи пропаганди намагалися встановити певний контроль над інформаційним простором краю. Центром антиукраїнської агітації став Катеринодар, де виходили шовіністичні часописи «Единая Русь», «Великая Россия», «Вождь Русского Народа», «Россия», котрі редагували запеклі прихильники російської монархії. Політичне кредо цих видань можна було б резюмувати словами відомого монархіста В. Шульгіна: «Треба довести народ до такого стану, щоб він на колінах просив помилування у монархії»²¹.

Як було зазначено в доповіді українського посольства на Кубані від 25 листопада 1918 року, В. Шульгін «...у своєму органі "Россия" дбає про те, щоб всіх налаштувати проти України та її існування як Держави. Навколо Шульгіна гуртується поважна кількість діячів, пофарбованих різними кольорами Російського централізму. Всі вони дуже вороже відносяться до України і використовують будь-які засоби, аби гальмувати розвиток Українського національного життя з певними намаганнями до зруйнування Української Держави»²². У доповіді українського консула в П'ятигорську йшлося, що інспірована російськими шовіністами пропагандистська кампанія спрямована на дискредитацію українського представництва та політики України в цілому в очах політиків країн Антант²³.

На протигагу шовіністичним виданням кубанські українці починають видавати власні друковані органи: «Чорноморський Українець» (із вересня 1918 р.), тижневик «Чорноморець» (Катеринодар), «Чорноморська Рада» (Новоросійськ) та інші. Адміністрація «білої» Добровольчої армії намагалася всіляко перешкоджати становленню української преси, не випускала тираж цих видань за межі Кубані. За таких умов представництво Української Держави на Кубані вживало активних інформаційно-пропагандистських заходів. Насамперед було налагоджено для офіційного Києва збір різнопланових відомостей про становище в регіоні, адже, за словами одного з провідних діячів кубанського руху В. Іваніса, «українські урядові кола були слабенько поінформовані в кубанських справах»²⁴.

Про зміст і обсяг надбаної посольством інформації дає уявлення доповідь секретаря дипмісії К. Полівана. У ній український дипломат повідомляє про розстановку політичних сил у регіоні, склад його населення, майновий стан місцевого козацтва, його ставлення до України й «білого руху», місцеві збройні формування, дає характеристику кубанської політичної верхівки. Посольство намагалася на практиці допомогти становленню української преси. За словами К. Полівана, заходами посольства проводилася підготовча робота до заснування нової української газети, було закуплено папір та сформовано редакційну комісію. Однак арешт «білими» самого секретаря посольства унеможливив довести цей проект до кінця.

Українські дипломати виробляли далекосяжні плани щодо поширення інформаційної присутності своєї держави на Кубані. На думку К. Полівана «політична кон'юнктура на Кубані вимагала від українського посольства одразу ж розпочати якомога ширшу й енергійнішу роботу в справі поширення інформаційно-пропагандистської діяльності в регіоні. Основними завданнями в цій сфері мали стати «поширення відомостей про глибоке співчуття України щодо самостійності Кубані», «розповсюдження можливо ширшого матеріалу про змагання кубанського Козацтва і дійсний стан речей на Кубані», «у приверненні симпатій Європи й Америки до самостійної кубанської течії» та в «паралізуванні чорносотенно-монархічної агітації Шульгіна». Отже, українська пропаганда в регіоні мала переслідувати завдання посилення інформаційного впливу гетьманату, агітації за союзницькі відносини з Україною, створення позитивного сприйняття провідними західними державами державницьких прагнень кубанців та контрпропагандистської протидії російським «неделіцям»²⁵.

Вельми цікавим є проект невідомого українського громадянина (імовірно, співробітника посольства чи журналіста) з приводу створення в регіоні українського інформаційного бюро. На думку автора проекту, провідними завданнями цього органу мають бути поширення тез про те, що союз з Українською Державою є запорукою незалежності Кубані, а також посилення пропагандистськими засобами антагонізму між кубанцями й «добровольцями». Було запропоновано таку структуру інформбюро: головне інформаційне бюро в Катеринодарі, його філії в провідних населених пунктах регіону, мережа кореспондентів та розповсюджувачів газет (разом до 80 співробітників). Висловлювалося сподівання, що після створення такої мережі «ні одна інформація, ні одна газета й звістка з нашого боку не пропаде даром, і таким чином в будь-який момент матимемо можливість впливати на світогляд населення, як того вимагає життя».

Інформбюро повинно було мати власну друкарню, видавати газету українською та російською мовами, пропагандистські брошури для різних верств місцевого населення й інформаційні бюлетені для місій країн Антанти на Кубані. Рекомендувалося завести власних кореспондентів та довірених осіб на радіо й телеграфі, активно використовувати для пропаганди можливості товариств «Просвіта» й кооперативних організацій. У перспективі планували поширити вплив інформаційного бюро й на Донську область²⁶.

Цікавою сторінкою інформаційно-пропагандистської роботи МЗС Гетьманату за межами Української Держави була його пресова кампанія в Криму. Як відомо, після того, як українські війська вибили з Криму підрозділи Червоної гвардії, вони самі були змушені залишити півострів за вимогою австро-німецького командування. У Криму створюють маріонетковий уряд царського генерала, татарина за національністю Сулькевича, до якого переважно входили проросійські налаштовані монархісти. Формально територія краю опинилася поза межами Української Держави. Проте, пише Д. Дорошенко, «...ми не могли зрікатися Криму з цілого ряду поважних причин: щоб не отримати поблизу українських кордонів "Г'ємонту" для відродження "єдиної Росії" й не втратити Севастополь як головну базу чорноморського флоту і ключ для панування на Чорному морі»²⁷.

Для морально-політичної підтримки проукраїнських елементів у Криму при МЗС було створено комітет «Степової України» зі статусом неофіційного об'єднання громадян, який би керував пропагандою на користь гетьманату на півострові. На кошти міністерства в Криму відкриваються три українські газети, що повели агітацію за воз'єднання регіону з основною частиною України²⁸. Уряд Сулькевича почав переслідувати українську пресу, відмовлявся приймати телеграфом повідомлення українською мовою, і загалом зухвало поводив себе у двосторонніх відносинах. У відповідь гетьманат змушений був вдаватися до рішучих економічних санкцій, які поставили сільське господарство Криму на межу кризи збуту. Місцеві сепаратисти швидко пішли на поступки.

Інтереси посилення міжнародно-інформаційної присутності України стимулювали появу проектів створення під егідою МЗС спеціального органу (агентства) із зовнішньополітичної пропаганди. Розглянемо один із таких проектів — план фундації «Інформаційного українського бюро в Австро-Угорщині», з яким виступили співробітник СВУ — редактор його друкованого органу німецькою мовою «Україніше Корреспондентц» професор В. Калинович і секретар Посольства України у Відні І. Косиник. На думку авторів проекту, необхідність створення такого органу саме в Австрії була обумовлена несприятливою позицією керівництва країни до вирішення «українського питання» в Галичині, а також шаленою антиукраїнською пропагандою польських шовіністів у Відні та на західноукраїнських землях.

Було запропоновано таку структуру Інформбюро: центральний осередок у Відні (директор і 2 співробітники), філії бюро в Будапешті та Львові (по 2 кореспонденти в кожному). Інформбюро мало повідомляти політичні кола й пресу

Австро-Угорщини про події політичного, економічного та культурного життя в Україні, причому робити це на підставі офіційних настанов українського уряду, пропаганда бюро мала бути повністю вільною від впливу будь-яких політичних партій²⁹. Центральний осередок бюро мав випускати газету німецькою мовою з українських справ двічі на тиждень накладом 10 тис. примірників. До співробітництва в газеті мали залучити найкращі журналістські сили Києва, Львова, українських громад Відня та Берліна³⁰. На жаль, цей проект, здатний значно поліпшити інформаційні позиції Української Держави на терені її провідних стратегічних партнерів, не було втілено в життя.

Зауважимо, що період гетьманату відзначився помітним піднесенням видання українською мовою літератури й періодики, було відкрито 78 нових газет і журналів. «Українська видавнича справа зробила величезний поступ. Було засновано ряд великих видавництв, які випускали українські видання в нечуваному досі числі примірників, весь край було охоплено низкою українських книгарень, кожне міністерство почало видавати свій орган українською мовою». У червні 1918 року кілька великих видавництв об'єдналися в «Український видавничий союз». Загалом у 1918 році вийшло друком 673 назви книжок українською мовою.

Говорячи про міжнародно-інформаційну роботу періоду гетьманату, не можна не згадати, що поширення відомостей про життя зарубіжних країн в Україні штучно обмежувалося австро-німецькою окупаційною адміністрацією, від якої повністю політично залежав Гетьманат. Усі матеріали періодики держав Антанти й радянської Росії, що надходили в Україну, підлягали цензурі прес-бюро австро-німецьких штабів.

Отже, період гетьманату відзначився подальшим розвитком основних напрямів міжнародного інформування в Україні та його організаційних форм. Більш диференційованими стали завдання керівних підрозділів з інформаційної роботи в центральному апараті МЗС. У зв'язку з поширенням мережі закордонних закладів МЗС значно зросли можливості для ведення інформаційної роботи безпосередньо за кордоном. Проводили роботу з опрацювання проектів створення єдиного закордонного інформаційного органу, підпорядкованого МЗС. Інформаційну роботу дипломатичних представництв вели на найважливіших ланках міжнародних змагань України, її спрямовували на забезпечення провідних дипломатичних акцій, захист суверенітету України, підтримку союзницьких сил, протидію ворожій пропаганді.

Почала виходити в Україні й за її межами низка періодичних видань міжнародного спрямування, українська громадськість отримує широкі можливості для ознайомлення із закордонними справами та зовнішньою політикою власної держави. Удосконалюється система постачання міжнародною інформацією органів влади й управління Української Держави.

Між тим на ефективність фундації та поточної роботи системи міжнародного інформування негативно впливав комплекс несприятливих внутрішніх та зовнішніх факторів існування тогочасної Української Держави:

- внутрішня нестабільність, об'єктивні труднощі процесу державотворення;
- окремі прорахунки в розбудові мережі закордонного представництва, її слабкий зв'язок із Центром;
- наявність ідеологізації державного життя та міжрегіональних проблем;
- матеріально-фінансова скрута;
- переважно негативне ставлення до відродження української державності з боку провідних держав світу, експансіоністська політика радянської Росії, Польщі та деяких інших східноєвропейських держав, російського «білого руху»;
- цілеспрямована підривна пропаганда ворожих зовнішніх сил, яка старанно використовувала очевидні внутрішні та зовнішні проблеми буття Української Держави тощо.

Перший рік провадження міжнародно-інформаційної роботи української дипломатії супроводжувався оформленням відповідного професійного інструментарію. Поступово визначалися такі його основні форми:

- підготовка інформаційних та інформаційно-аналітичних матеріалів на основі опрацювання матеріалів зарубіжних ЗМІ та повідомлень дипломатичних представництв в інтересах державних органів і ЗМІ України;
- підготовка й поширення інформаційних зведень щодо українських справ серед іноземних представництв та зарубіжних ЗМІ;
- видання власних періодичних органів і літератури за кордоном;
- виступи в іноземній пресі, на прес-конференціях співробітників закордонних установ України;
- радіопропаганда;
- пропаганда культурно-художніми засобами.

Посильну допомогу в розгортанні інформаційного впливу на закордонну аудиторію надавали громади та організації українців у діаспорі, а також прихильні до української справи іноземні громадяни.

Досвід функціонування міжнародно-інформаційної системи України 1917–1918 рр. переконливо засвідчив життєву важливість активного виходу до світового інформаційного простору для молоді суверенної держави.

¹ Шульгин О. Без території. — Париж, 1934. — С. 74.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ). — Ф. 2592. — Оп.1. — Спр. 67. — Арк. 11.

³ Там само. — Спр. 46. — Арк.15–16.

⁴ Там само. — Спр. 117.

⁵ Там само. — Спр. 118.

⁶ Там само. — Спр. 402. — Арк. 5.

⁷ Там само. — Ф. 1063. — Оп. 1. — Спр. 5.

⁸ Там само. — Ф. 2592.— Оп. 1.— Спр. 111.

⁹ Там само. — Ф. 3766.— Оп. 1.— Спр. 106. — Арк. 6 зв.

¹⁰ Там само. — Ф. 1113.— Оп. 1.— Спр. 4.

¹¹ Там само. — Ф. 3006. — Оп. 1.— Спр. 1.— Арк. 40.

¹² Там само. — Ф. 3602. — Оп. 1.— Спр. 4. — Арк. 24.

¹³ Там само. — Ф. 3766. — Оп.1.— Спр. 47. — Арк. 11–12.

¹⁴ Там само. — Спр. 306.

¹⁵ Там само. — Спр. 17. — Арк. 93.

¹⁶ Там само. — Спр. 106.

¹⁷ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. — Львів, 1923. — Ч. 3. — С. 16.

¹⁸ ЦДАВОВУ. — Ф. 3766. — Оп. 1.— Спр. 106. — Арк. 83.

¹⁹ Там само. — Спр. 99. — Арк. 25, 47.

²⁰ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле... — Ч.3. — С. 48.

²¹ Іваніс В. Стежками життя. — Новий Ульм, 1959. — Кн. 2. — С. 238.

²² Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУ) у м. Львові. — Ф. 581. — Оп. 1.— Спр. 9. — Арк. 16.

²³ ЦДАВОВУ. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 37. — Арк. 5 зв.

²⁴ Іваніс В. Боротьба Кубані за незалежність. — Мюнхен, 1965. — С.46.

²⁵ ЦДІАУ у м. Львові.— Ф. 581. — Оп.1.— Спр. 9. — Арк. 8–10.

²⁶ Там само. — Арк. 5–6.

²⁷ Дорошенко Д. Історія України. 1917–1923. — Ужгород, 1930. — Т.2. — С. 365.

²⁸ Там само. — С. 35–36.

²⁹ ЦДАВОВУ. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 106. — Арк. 90–91.

³⁰ Там само. — Арк. 5.

Dmytro VIEDIENIEIEV,
*Doctor of Historical Sciences,
Professor at the National Academy
of Managerial Staff of Culture and Arts*
Dmytro BUDKOV,
*Candidate of Historical Sciences,
Director of the Ukrainian State Center
for International Education*

FIRST YEAR OF INTERNATIONAL INFORMATION ACTIVITIES OF THE FOREIGN SERVICE OF UKRAINE (December 1917 — December 1918)

Abstract. Relying on archival funds of foreign policy institutions and other Ukrainian government bodies as well as memoirs, researchers study the formation of the international information activity of the Ukrainian People's Republic (UPR) at the time of the Central Council and the Ukrainian State (US) during the reign of Hetman Pavlo Skoropadskyi, which is one of the key ways for assertion on the global scene of a newly established national statehood in the first year of its establishment (1917–1918).

Historical circumstances, high-priority tasks of diplomatic missions and peculiarities of the international stand of the Ukrainian State of that time have become precondition for such important objectives of international awareness raising as propaganda of national traditions and rights of the Ukrainian people abroad, their spiritual and cultural achievements; informing foreign governments, political circles and public opinion of Ukraine's course in the field of international relations; making foreign nations aware of the situation in Ukraine and the process of its national state-building; standing against subversive propaganda of the hostile to Ukraine states, political movements, etc.

The article describes the development, functions and major directions of the current activity of the information departments of diplomatic institutions of the UPR and the US, peculiarities of informational activity of representations abroad, their analytical, publishing activity and cooperation with media.

The authors analyse the main forms of international information activity of the UPR and the Hetmanate: preparation of informational and analytical materials, basing on the processing of materials of foreign media and reports of diplomatic representations delivered for the benefit of Ukrainian government bodies and media; distribution of information summaries on Ukrainian issues among foreign representations and media; publishing its own periodicals and literature abroad; presenting speeches in the foreign press, at press conferences of employees of foreign institutions of Ukraine, etc.

Particular attention is paid to defining the threats and hostile activity of Ukrainian statehood opponents in the information sphere, the information support for advocacy of Ukraine's interests in Crimea and the issues of belonging of the Western Ukraine lands.

Keywords: Ukrainian People's Republic, Central Council, P. Skoropadskyi, Ukrainian statehood.